

Čeština v chemii

Jedním z posláních našeho časopisu je péče o kulturu odborné češtiny. Vlastně spíš než péče je to neustávající boj redaktora jak s autory, tak i se sebou samým. Každý z nás redaktorů se občas setkává s tak neuvěřitelnými jazykovými nehoráznostmi, že zapochybuje o národnosti autora příslušného článku. Po těch několika letech práce pro Chemické listy mě začíná mrzet, že jsem si nezaložil sbírku perliček, které bych v tomto úvodníku mohl dobře uplatnit pro pobavení čtenářů. A nejsou to jen prohrašky proti odbornému jazyku (o těch bude řeč dále), ale i takové, které známe ze školních slohových cvičení. Mohu zmínit třeba anakoluty typu „divaje se z okna přeloz“, anebo načatá a nedokončená souvětí, kdy čtenář ve spleti interpunkčních znamének marně pátrá, kde končí rozvíjející člen, případně ke kterému slovu se vztahuje vedlejší věta. Pomijím takové drobnosti jako kostrbatý slovosled nebo nepochopení rozdílu mezi pomlčkou a spojovníkem.

Autoři si většinou jsou vědomi míry svého formulačního (anti)talentu. Chtěl bych proto využít této příležitosti a vyzvat ty z nich, kteří mají pochybnosti o svých stylistických schopnostech, aby svůj rukopis před odesláním do redakce dali přečíst někomu s větším jazykovým citem. Není v silách redaktora, aby rekonstruoval každou druhou autorovu větu.

Pokud se týče odborných jazykových nepěkností, víme, že jich je mnoho druhů. Před šedesáti–sedmdesáti lety to bylo často způsobováno vlivem němčiny coby dominujícího jazyka chemie, kdežto dnes působí stále zesilující a téměř již bezkonkurenční vliv angličtiny. Donedávna byla naše mateřština ještě schopna odborná anglická slova vstřebávat, ať již vhodným překladem (například support – nosič, packing – náplň nebo těsnění) nebo převzetím a pouhým zčeštěním původního tvaru (například matrix – matrice, chromatography – chromatografie) tak, aby dotyčné slovo nebo slovní spojení bylo možné ohýbat. Dnes je ale přísun nových slov již tak rychlý, že čeština tomuto tempu nestačí. Příkladem je název metody MALDI TOF MS (Matrix Assisted Laser Desorption Ionization Time Of Flight Mass Spectrometry), který – jak se domnívám – dosud nemá český ekvivalent (a – upřímně řečeno – věru nevím, jak jej trefně přeložit). Při tvorbě nových slovních spojení je zkratka angličtina mnohem pružnější.

Chtěl bych se zde zaměřit na určitý typ prohrašek, se kterým se setkáváme stále častěji, například ve formulacích „Nový McGregor produkt“ nebo „Mezinárodní Smith cena“. (Imaginární firmu McGregor a slavného učenice Smithe jsem

si vymyslel.) Připomíná mi to ten typ vyjadřování, který někdy používají američtí Češi: „Bydlím v New York městě“. A přitom by stačilo napsat: „Nový produkt firmy McGregor“ nebo „Mezinárodní cena prof. Smithe“.

Řeč tedy bude o tom, jak používat cizojazyčné přívlastky, ať již v plné nebo zkratkové formě. Řada autorů bezostyšně převezme původní (anglický) slovosled a píše o „MALDI metodě“, „HALS stabilizovaných polymerech“ apod., někdy stvoří i takové hrůzy, jako „MALDI-metoda“ nebo „HALSem stabilizované polymery“. Nelze se zřejmě vyhnout použití anglických zkratk, protože vymyšlení jejich českých protějšků ad hoc by způsobilo většinou zmatek. Je ale potřeba citlivě zvážit způsob jejich použití v českých větách.

Dovolím si zde učinit návrh. Pokud lze dotyčnou zkratku přečíst tak, aby měla tvar adjektiva, nechť je možno ji umístit před příslušné substantivum. Například výraz „UV záření“ je myslím zcela v pořádku, protože jej lze dešifrovat jako „ultrafialové záření“. Tolerovat lze i výraz „GC stanovení“, čitelný jako „plynové chromatografické stanovení“. Ale pozor, formulace „AAS měření“ by se podle tohoto vzoru musela číst „atomově absorpčně spektrometrické měření“, což už je poněkud kostrbaté, takže doporučuji „měření metodou AAS“. V žádném případě ale nelze psát o „PCB vzorcích“, nýbrž zásadně jen o „vzorcích PCB“! Výše uvedený zrůdný výraz „HALS stabilizované polymery“ by tedy měl správně znít „polymery stabilizované pomocí HALS“. Shrnutí: používáte-li v českých větách anglické zkratky, zkuste je v daném větném kontextu vyslovit nahlas v jejich nezkrácené podobě. Pokud vám bude věta znít rozumně, ponechte ji, pokud šroubovaně, změňte ji.

Nevím, je-li téma jazykových problémů vhodné pro úvodník. Možná by stálo za to zavést rubriku „jazykový koutek“, kde by se mohl otevřít prostor pro podobně zaměřené diskuse. Se vstupem do EU se význam „chemické češtiny“ paradoxně zvýší, což může být argumentem vůči těm, kdo by veškeré odborné texty nejradyji přenechali angličtině. Ano, angličtina má výhradní postavení v původních sděleních, určených světové odborné veřejnosti, ale obecně zaměřené přehledné články, monografie, učebnice apod. musí i nadále pěstovat také kulturu odborného neanglického jazyka. EU má totiž zájem na tom, aby si jednotlivé národní jazyky uchovaly své nabyté bohatství i v oblastech speciálních.

Jiří Podešva